

Český klub skeptiků Sisyfos a snahy o zasahování do akademické svobody

© Gaudenz Assenza

Tento text ani žádná jeho část nesmí být kopírována, rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu autora. Všechna práva vyhrazena.

Gaudenz Assenza je transdisciplinární univerzitní pedagog, výzkumník a inovátor pracující na novém modelu vzdělávání. Je ředitelem společnosti Institutions for the Future, s.r.o a vede iniciativu s názvem [nextRenaissance](#), jejímž cílem je přispívat k regeneraci vzdělávání. Vyučoval na řadě prestižních univerzit, např. King's College London, Friedrich-Schiller-Universität Jena či Instituto de Empresa Madrid. Magisterský titul obhájil na Harvardské univerzitě, doktorát absolvoval na Oxfordské univerzitě a docenturu získal na VŠE Praha. Má přes 20 let mezinárodních pracovních zkušeností ve vědeckém výzkumu, vzdělávání a řízení projektů. Od roku 1999 realizoval sedm grantů Evropské unie, norské Rady pro výzkum, Nadace OSN či projekt School for Transformative Leadership při Univerzitě Palackého v Olomouci, jímž v letech 2011-2013 prošlo více než 4000 studentů. V letech 1994 až 2002 působil jako výzkumný pracovník a projektový manažer ve Fridtjof Nansen Institute (Norsko). Další pracovní zkušenosti má např. z působení ve společnosti Philips v Německu a Indii nebo ve Světové Bance v USA. V oblasti vzdělávání se snaží o zařazení holistického přístupu, propojení teorie s praxí a vzdělávání budoucnosti. Jeho cílem je přeorientovat chápání „úspěchu“ na hlubší cíle. Spolu s mezinárodním týmem pracuje na rozvoji a realizaci projektu a studijních programů orientovaných na ekologickou udržitelnost, rozvoj hodnot a lidského potenciálu. V současné době vede projekt [Vzdělávacího městečka Krumlovia](#) v Českém Krumlově.

Případová studie prezentovaná v tomto článku se týká období od července do září roku 2007, kdy rektor Univerzity Palackého v Olomouci, vedení Pedagogické fakulty UP a Ministerstvo školství ČR obdrželi formou e-mailů a prostřednictvím médií informace, podle kterých byly na Univerzitě Palackého údajně propagovány „iracionální metody“ a „okultní pavědy“. Podobné informace se objevily i v médiích. Autory těchto zpráv byli členové a příznivci Českého klubu skeptiků Sisyfos (dále jen „ČKS Sisyfos“), který se ve svých stanovách vymezuje jako skupina „racionálně myslících osob“ s cílem chránit občany před „paranormálními názory“¹. ČKS Sisyfos má dlouholetou historii v činnosti proti inovacím a alternativám ve školství, zdravotnictví, zemědělství, energetice apod.² Každoročně uděluje jednotlivcům a organizacím anticenu (tzv. Bludný balvan) za „matení české veřejnosti a rozvoj blátivého způsobu myšlení“.³ Při rozhodování o tom, komu a zač bude Bludný balvan udělen, vede členy klubu jejich vlastní úsudek.

¹ Sisyfos, *O nás: Český klub skeptiků Sisyfos* [Internet]. Sisyfos [citováno 6.9.2007]. <http://www.sysifos.cz/index.php?id=vypis&sec=1148731486>.

² Pojem „alternativní“ může evokovat negativní konotace; je ovšem třeba si uvědomit základní význam slova, tj. jiný, zástupný, náhradní ve smyslu rozšíření možností.

³ Sisyfos, *Statut pro udělování výroční ceny Sisyfa Bludný balvan* [Internet]. Sisyfos [citováno 6.9.2007]. http://www.sysifos.cz/files/statut_blb.htm.

V roce 2007 se ČKS Sisyfos zaměřil mimo jiné na činnost Centra inovativního vzdělávání (dále jen „CIV“) na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. CIV bylo založeno v roce 2005 jako nezávislé a neideologické fórum a jeho činnost byla ukončena o dva roky později, v srpnu 2007, po vypršení financování z Operačního programu Rozvoj lidských zdrojů (ESF). CIV nezastávalo jeden směr ve vědě, vzdělávání a politice a vítalo široké spektrum postojů. Úkolem CIV bylo prezentovat rozličné přístupy, ve kterých lze nalézt podněty k vědeckým analýzám a diskusím. Podstatou CIV byla snaha podchytit „best practice“ z různých vzdělávacích projektů, jejichž hlavní charakteristikou je otevřenost a kritické hodnocení myšlenek. Pojem „inovativní“ v názvu Centra odkazoval na novost ve smyslu komplexnosti témat a přístupů k nim. CIV představovalo rozmanitou škálu témat, v jejichž rámci dávalo příležitost k prezentaci organizacím a jednotlivcům v ČR, kteří nemusí zastávat stejná stanoviska. Jak je běžné na univerzitách, CIV jako vzdělávací instituce vítalo kontroverzní debaty. Rozvíjelo tak myšlení účastníků, a tím se odlišovalo od přístupu lidí, kteří by chtěli vyloučit některá témata a myšlenky z akademických debat.

Od února 2006 do května 2007 proběhlo na Pedagogické fakultě 90 workshopů, které vedli lektori z celé ČR.⁴ Každý lektor měl možnost představit své téma v časovém úseku dvakrát 90 minut. Účastníkům tak bylo poskytnuto mnoho informací i praktických dovedností. Účast na workshopech byla dobrovolná, zvolená na základě vlastního zájmu a výběru. Záměr workshopů byl informační – bylo na účastnících, co uznají za podnětné a přínosné pro svou práci. Podle značného zájmu o workshopy, kladných evaluací a ohlasů soudíme, že projekt CIV byl užitečný.

Autoři výše zmíněných zpráv – dále v textu jen kritici CIV⁵ – měli výhrady vůči faktu, že mezi 90 workshopů byla zařazena i témata jako relaxační techniky (např. jóga), alternativní školy (např. waldorfská pedagogika) a přírodní metody léčení (např. gemmoterapie). Největší námitky pak vyjadřovali vůči workshopu, který vedl poradce pro osobnostní rozvoj a astrolog Milan Gelnar.⁶ Důvodem výhrad k zařazení výše zmíněných témat je tvrzení, že jde o nevědecké, iracionální pavědy, jež jako takové nemají místo na akademické půdě. Není

⁴ Témata byla velmi rozličná, např.: *Policie ČR: Řešení přestupků a kriminality mládeže; Jak si poradit s inspekcí ve škole; Jak působí na psychiku dětí reklama a násilí v médiích; Proč berou drogy? Jak pomoci závislým, efektivní prevence, práce P-centra; Vzdělávání a výchova romského dítěte očima českého učitele; Tvorba kurikula školy; Know-how, jak má škola napsat grantový projekt; Jak pomoci žákům ZŠ a studentům SŠ s profesní orientací; Zkušenosti učitelek ZŠ: Jak získat vzájemný respekt učitel – žák; Jak upevňovat kázeň na základní škole, vzájemný respekt mezi žákem a učitelem; Hlasová a pohybová příprava pro učitele; Kontakt s nevidomým - průvodcovské techniky; Specifika rámcově vzdělávacích programů pro střední odborné školství; Využití výpočetní techniky ve školních předmětech; Jak pracovat s nadanými dětmi v českém vzdělávacím systému; Jak komunikovat s cizinci a jejich dětmi: Přístup k cizincům a přístup cizinců vůči prostředí hostitelské země; Jak dobře psát, jak si zvolit téma, jak vytvořit dobrou prezentaci; Interaktivní metody ve výuce dějepisu; Využití mimoškolních aktivit, projektů, kreativita. Tematický přehled modulů viz Apendix 1.*

⁵ Vzhledem k tomu, že v některých případech byla komunikace ryze soukromá (e-mailly), není v kontextu tohoto článku nezbytné uvádět jména.

⁶ Lektor Milan Gelnar prezentoval na workshopu téma vztahující se k výchově dětí, které spadalo do výukového modulu „Přístup k dětem podle individuálního psychického vývoje“. Lektor se věnoval během workshopu tématice důležité pro osobnostní rozvoj a následně komunikaci s dětmi a jejich výchově. Astrologický pohled byl zmíněn jako analogie ke klasickému pojetí čtyř základních psychologických typů. Východiskem workshopu bylo tradiční rozčlenění na čtyři osobnostní typy - choleric, melancholik, sangvinik a flegmatik. Lektor rovněž rozebíral analogickou definici čtyř (základních) psychických funkcí dle C. G. Junga. Pokud porozumíme tomu, že existují různé psychologické typy lidí, pochopíme také odlišnosti v motivaci a projevech jejich chování. Toto pochopení je pak klíčem k volbě účinné komunikace, ve které eliminujeme vzájemné nedorozumění mezi učitelem a žákem (rodičem a dítětem) a z něj plynoucí konflikty. Náplní workshopu bylo nastínit vhodnost různých přístupů k dětem na základě jejich psychologických typů, přičemž tato typologie se opírala o klasické rozčlenění a jeho analogii k intuitivnímu, smyslově vnímavému, rozumovému (myslícímu) a emotivnímu (citovému) typu.

přítom zřejmé, proč by dobrovolné členství v ČKS Sisyfos mělo autorizovat kompetentnost k rozhodování o míře racionality a k apelování na vedení univerzity, aby vyloučilo některé téma z diskuse na akademické půdě.

Dle svých stanov Český klub skeptiků Sisyfos, zastávající tzv. „nový skepticismus“, od roku 1995 deklarativně vystupuje jako mluvčí a obránce vědy a racionality. Předpokladem pro naplnění tohoto cíle by mělo být správné pochopení role univerzity, podstaty vědy a používání vědeckých metod. Jak se pokusím ukázat na následujících stránkách, je dosti sporné, zda a do jaké míry splňují kritici CIV tato kritéria.

Role univerzity

Argument kritiků CIV, že Univerzita Palackého témata na workshopech „propagovala“, je bezpředmětný a poukazuje na nepochopení role univerzity.⁷ Univerzita již ze své podstaty není propagátorem toho, o čem se diskutuje v učebnách. To znamená, že rozbor témat, ať se jedná o alternativní školy, nebo dokonce o nehumánní ideologie jako např. nacismus, nepředstavuje propagaci. Tento fakt zdůraznilo i Ministerstvo školství ČR v odpovědi novináři Magazínu Právo, který je členem klubu Sisyfos. Ministerstvo školství mj. uvedlo, že cílem CIV není propagace jediné metody jako správné na úkor jiných, ale naopak rozšíření spektra přístupů na základě aktuální společenské situace. CIV nemusí být zastáncem témat, která zazněla na workshopech, nýbrž dává možnost seznámení s různými přístupy. Univerzitní půda poskytuje prostor dovědět se o existenci odlišných výkladů.

Další argument vyjádřil předseda ČKS Sisyfos v iDNES. Sdělil zde, že „odmítá tolerovat astrologii být jen jako alternativu v různých přístupech k žákům“.⁸ Každý může vyjádřit, co osobně toleruje, ale nikoliv určovat, zda nějaký přístup smí nebo nesmí zaznít. Jestliže si různé skupiny budou osobovat právo na vymezení toho, co se má a nemá tolerovat, pak dojde k postupné tabuizaci, a tím se vzdálíme od ideálů demokracie. Svoboda projevu na akademické půdě je jedním ze základních principů, na nichž univerzity v demokratických společnostech stojí. V úvodu zákona o vysokých školách (111/1998 Sb.) je mj. stanoveno, že vysoké školy jsou centry nezávislého poznání a tvůrčí činnosti. Mezi akademické svobody uvedené v § 4 citovaného zákona patří také svoboda vědy, výzkumu, umělecké tvorby, svoboda zveřejňování jejich výsledků a svoboda výuky spočívající především v její otevřenosti různým vědeckým názorům, vědeckým a výzkumným metodám a uměleckým směrům.⁹

Smyslem a posláním univerzity je mj. garantovat prostor, ve kterém je možné představit jakoukoliv hypotézu o fungování světa, aniž by byl její autor umlčován nebo zesměšňován kvůli nezvyklosti svého pojetí.¹⁰ Užitečné mohou být nejen hypotézy, které lze testovat

⁷ Jestliže organizace, která je sama prokazatelně propagačně zaměřená, označuje ostatní subjekty za propagační, jedná se o projekci. Propagační záměr je zřejmý ze stanov ČKS Sisyfos, které jsou přístupné na:

<http://www.sisyfos.cz/sisyfos/dokument/stanovy.html>.

⁸ Votrubová, Andrea, *Astrolog radil učitelům jak na žáky. Zaplatil mu stát* [Internet]. IDNES.cz, 5.9.2007 [citováno 6.9.2007]. http://zpravy.idnes.cz/astrolog-radil-ucitelum-jak-na-zaky-zaplatil-mu-stat-f97-domaci.asp?c=A070830_114719_domaci_anv.

⁹ Zákon přitom neposkytuje kritéria, která by se měla uplatňovat pro rozlišování vědeckého a nevědeckého.

¹⁰ Příkladem je udělení Bludného balvanu prof. Stanislavu Grofovi, který je celosvětově uznávanou kapacitou na poli psychiatrie a v roce 2007 převzal v rámci slavnostního ceremoniálu cenu Vize 97 od Nadace Dagmar a Václava Havlových. Tato cena se uděluje „význačnému mysliteli, který svým dílem překračuje tradiční rámec vědeckého poznání, přispívá k chápání vědy jako integrální součásti obecné kultury, nekonvenčním způsobem se zabývá základními otázkami poznání, bytí a lidské existence.“ (Zdroj: Vize 97: Cena Nadace Dagmar a Václava

principem falsifikace dle Karla Poppera (hypotézy, které jsou vyvratitelné pomocí metody nebo technologie přístupné v daném období). Užitečné jsou i hypotézy, které nelze v daném období vyvrátit kvůli limitované míře našich poznatků nebo nedostatkům v metodologickém aparátu, a vyžadují proto další vědeckou práci v procesu postupného zdokonalování tohoto aparátu. V neposlední řadě mají svou hodnotu i hypotézy, které nejsou v daném období verifikovatelné ani falsifikovatelné, ale jsou ověřovatelné vlastními zkušenostmi. Ačkoliv poslední typ hypotéz nekoresponduje s postojem skeptiků, tzv. kritickým racionalismem, není důvod, proč je vylučovat z debat.

Podstata vědy

Diskuse o vědě probíhá už po staletí a nemůže být nikdy uzavřena. Je-li vůbec možné učinit konečný závěr v souvislosti s vědou, pak ten, že neexistuje vědecká autorita stojící nad ostatními a že jakýkoli pokus vytvořit takovou autoritu byl často zdrojem vědecké stagnace, omylu a omezování. Je sporné, když se skupina lidí staví do role nadřazené autority s oprávněním posoudit, o čem je přijatelné hovořit na univerzitní půdě. Dává tím najevo, že se nepovažuje za subjekt rovnocenný ostatním, ale za instanci, která je povolána provádět selekci témat. Považuje sama sebe za normu a vše ostatní, co se neztotožňuje s jejím pohledem na svět, pojímá jako odchylku. Místo ekvipolence je nastolena hierarchie, vztah nadřízenosti a podřízenosti. S takovým principem je vždy spojeno úsilí o moc. V akademické sféře to představuje touhu vytvořit monopol vědeckosti, vymezovat cesty vědění a prosadit svůj pohled tak, aby platil i pro ostatní. Výsledkem je homogenizace, která vede k ustrnutí.

Vývoj vědy spočívá v živé debatě a v otevřenosti vůči novým myšlenkám a metodám; proto CIV zařadilo i témata, o kterých se na univerzitní půdě běžně nehovoří. Historie vědy ukazuje, že spory o metodu a teorii jsou nutné a že je důležité neklást si omezení v procesu hledání cest a způsobů poznání. Věda nepřináší „Pravdu“, ale přibližuje k možným pravdám prostřednictvím různých přístupů. Výklady považované v určité době za platné byly v dějinách mnohokrát vyvráceny.¹¹ Thomas Kuhn v knize *Struktura vědeckých revolucí* popisuje tři fáze těchto revolucí. První fází je odhalení určité anomálie, zjištění, že něco v tradičně uznávaném výkladu nefunguje. Druhou fází je krize, kdy po opakovaných neúspěšných pokusech přizpůsobit objevenou anomálii výchozímu koncepčnímu modelu nastává jeho zavržení. Ve třetí fázi vzniká nové paradigma nebo model, který často obsahuje komponenty předchozího modelu, ale přesahuje ho.¹² Vycházíme-li z teorie o struktuře vědeckých revolucí, pak je pro vývoj vědy přínosné zahrnout do akademických debat i kontroverzní problematiku a nevylučovat a priori možnost existence poznatků, které překračují rámec v dané době uznávaných standardů.

Bádání ve všech oblastech lidské činnosti je plné pokusů, omylů, slepých cest i překvapivých rozuzlení. Je-li prostor pro zkoumání světa administrativně (nebo vlastní autocenzurou) vymezován nebo jsou-li „povoleny“ jen jisté metody, vyhneme se některým ze slepých cest, ale zároveň mineme mnohé žádoucí cíle. A co je největší ztrátou – rezignujeme na poznání světa v celé jeho variabilitě.

Havlových Vize 97 [Internet]. Vize 97 [citováno 9.9.2007], <http://www.vize.cz/cena.php>.) Bludný balvan byl mj. udělen i časopisu *Vesmír*, renomovanému přírodovědeckému periodiku (viz <http://www.vesmir.cz>).

¹¹ Např. dříve odsuzované přikládání baněk nebo pijavic provádí dnes běžně Institut Klinické Experimentální Medicíny (IKEM) v Praze. V plastické chirurgii se pijavice přikládají přímo, v kardiologii se extrahuje hirutin ze slinných žláz k rozpouštění hematům.

¹² Kuhn, Thomas: *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikomenh, 1997 (1962).

Vědecké metody

Vědeckost spočívá v metodě, a nikoli v tématu, jak se domnívají kritici CIV. Jakékoliv téma může být analyzováno vědeckým nebo nevědeckým způsobem. Jestliže ČKS Sisyfos na svém webu uvádí snahu „šířit a obhajovat poznatky současné vědy“ a „pochopení vědecké metody“, lze očekávat, že jeho členové budou používat vědeckých metod v argumentaci.¹³ Následující výčet směřuje k otázce, zda kritici CIV dodržují pravidla vědy, o nichž tvrdí, že je obhajují:

První princip spočívá v odbornosti. V žádné kritické reakci (web ČKS Sisyfos, e-mail, články v médiích) se neobjevují informace, které by poukazovaly na odborné znalosti o kritizovaných tématech. Není jisté, zda kritici CIV mají vědomosti o oblastech, ke kterým se vyjadřují. Vyhýbají se detailnímu rozboru před učiněním závěrů, a místo aby šla jejich kritika do hloubky, jeví se jako povrchní a postrádající argumentaci.

Druhý princip, na kterém je věda postavena, jsou empiricky podložená tvrzení. Ani jeden z kritiků CIV se neúčastnil workshopů, a není tudíž zřejmé, na základě jakých empirických podkladů došli ke svým závěrům.

Třetí princip souvisí s rozvázným postupem vědecké práce, který zahrnuje rozlišovací schopnosti. Kritici CIV nerozlišují; plošně posuzují několik témat najednou. To koresponduje se zaměřením ČKS Sisyfos, který směšuje rozličné oblasti, jež spolu nemusí souviset. Odsuzují:

...všechny okultní, ezoterické a paranormální názory, aktivity a jevy. Patří sem astrologie, keltománie, numerologie, tzv. ufologie, téma mimozemšťanů, proutkaření, poltergeisti, posmrtný život, kryptozoologie, pseudohistorie, zázraky, kreacionismus. Dalším širokým tématem je parapsychologie s jejími četnými fenomény: spiritizmem, psycho-event, biotronikou, radionikou, i pseudovědeckým hledáním tzv. psychických sil. Důležitým tématem je tzv. alternativní, resp. nekonvenční medicína, jejíž šíření je vážnou hrozbou pro zdraví občanů. Nejvýznamnějšími směry v této sféře jsou homeopatie, clusterová medicína, akupunktura, biotronika, chiropraxe a desítky dalších, často kuriózních metod. Vyjadřujeme se i k jiným ‚alternativním‘ oborům: ve školství k waldorfským školám, v zemědělství k tzv. ekologickému zemědělství. Upozorňujeme na významnou negativní roli našich médií v šíření iracionality.¹⁴

Takové paušální soudy nepůsobí hodnověrně, protože nepřipouští možnost mezi vlastního poznání, které plyne z omezení teorie a metodologie. Hodnověrnost spočívá v tom, že vědci podávají důkazy zdrženlivě, pravdivost závěrů prosazují až po vlastním důkladném prověření, poukazují na nedostatky ve své práci a nevystupují jako neomylní a vševědoucí. Nepředpokládají, že vědecké mohou být jen metody standardizované tzv. západní vědou, vyhýbají se konstruování umělých protikladů mezi tím, co je vědecké a co není, a uvědomují si, že věda koexistuje s jinými způsoby poznání světa a že spolupráce mezi nepředpojatou vědou a jinými systémy vědění může být produktivní. Západní a východní metody, stejně jako tradiční a nové, mohou fungovat vedle sebe, aniž by jedna druhou vylučovala. Naopak se mohou vzájemně obohacovat.

Čtvrtým principem je nesměšování vědy a politiky. Klub na svých webových stránkách zmiňuje, že „nechce zasahovat do sféry politické“. Na druhé straně uvádí, že se obrací se svými návrhy, peticemi i stížnostmi na ministerstva, centrální lékařské i školské organizace i

¹³ Sisyfos, *O nás: Český klub skeptiků SISYFOS*, [Internet]. Sisyfos [citováno 6.9.2007]. <http://www.sysifos.cz/index.php?id=vypis&sec=1148731486>.

¹⁴ Sisyfos, *O nás: Český klub skeptiků SISYFOS*. <http://www.sysifos.cz/index.php?id=vypis&sec=1148731486>.

na státní kontrolní orgány. Tímto svou vůli „nezasahovat do politiky“ popírá.¹⁵ Tím, že ČKS Sisyfos vystupuje např. proti přírodním metodám léčení a ekologickému zemědělství, a současně podporuje nukleární energetiku a genetické inženýrství, vyjadřuje určitý politický a ideologický směr.

Pátý princip obsahuje požadavek otevřenosti, v níž je zahrnuta snaha o objektivitu, vyváženost a nestrannost ve vědě. Jednou ze základních charakteristik ideologií je naproti tomu odmítání jakýchkoli odlišných názorů, což princip otevřenosti ve vědě porušuje. V našem případě je zřejmá podjatost kritiků CIV, kteří svým předem zakotveným stanoviskem ovlivňují své závěry. Z e-mailů a článků zaměřených proti CIV je zřejmé, že již zaujali pozici, aniž by se předem informovali. Zdá se, že už jen samotné výrazy jako např. gemmoterapie, jóga, waldorfská pedagogika apod. vyvolávají u nich negativní postoj. Tyto předsudky působí jako překážka v poznání. Přesvědčení o nefungování veškerých alternativních metod působí jako filtr, který brání naslouchat a porozumět jiným pohledům, a to i těm, které jsou funkční, tj. podporují kvalitu lidského života.¹⁶

Šestý princip spočívá v rozlišování vědecké argumentace a subjektivního hodnocení. Kritika CIV není formulována na úrovni racionálního rozboru a důkazů, ale jako „odhalení skandálu“. Např. článek o workshopu CIV uveřejněný na webu ČKS Sisyfos je v rozporu se základním zaměřením tohoto klubu, kterým je racionální myšlení. Článek je postaven na emocionálně zabarvených výrazech, které se nepohybují v rovině racionální argumentace, viz některé příklady:¹⁷

Z workshopu konaného sedmnáctého dubna tohoto roku však racionálně uvažujícího člověka zamrazí.

Učitelům je tedy astrologie předkládána jenom jako jeden ze způsobů přístupu k dětem, který mohou používat a také nemusí. Není to krásné?

Vyjádření paní Assenza mě, bohužel nejen obrazně, shodilo ze židle.

Nevím, co je horší. Zda to, že ředitelka Centra inovativního vzdělávání při Univerzitě Palackého obhajuje a nechává vyučovat astrologii, nebo že ministerstvo s klidným srdcem tuto její odpověď vzalo na vědomí.

Dovedu si dost dobře představit, jakou paseku může učitel, věřící svému přednášejícímu, s dětmi udělat, když k nim bude přistupovat podle znamení místo znalostí z vývojové psychologie. Paní Assenza zřejmě ne.

Jelikož tento styl se objevoval doposud v každém článku kritiků CIV z řad ČKS Sisyfos, nabízí se otázka, do jaké míry porozuměli zaměření svého klubu a zda taková podoba subjektivity není na úkor jeho serióznosti.

V neposlední řadě je protimluv „šířit a obhajovat poznatky současné vědy“ a zároveň vytvářet překážky ve svobodném myšlení. I když vědec nesouhlasí s určitou teorií nebo metodou, odolává přesto pokusům vytvářet tyto překážky. Vyzdvihuje ideál tvůrčí a myšlenkové otevřenosti, chrání volnou cestu pro rozvoj vědy a zaručuje, aby tato cesta mohla vést všemi směry, nikoliv pouze jedním, který bude určován nějakou skupinou.

¹⁵ Politickou činnost nepředstavuje jen činnost politických stran, ale jakýkoli pokus ovlivňovat legislativu a politické nebo společenské instituce.

¹⁶ Jakékoliv tvrzení, objev nebo závěr vyžaduje studie vyhotovené vědci, kteří nezastávají již předem vymezené stanovisko. Argument, že něco fungovat nemůže, není jako odůvodnění dostatečný. Podobně nepřesvědčivé je konstatování, že něco bylo vědci vyvráceno, pokud se nejednalo o objektivní zkoumání, ale záměrnou snahu o vyvrácení.

¹⁷ Kyša, Leoš: *Budou učitelé učit děti podle znamení?* [Internet]. Sisyfos, 2.8.2007 [citováno 6.9.2007]. <http://www.sysifos.cz/index.php?id=vypis&sec=1186081105>.

Etika

Již několik let klub Sisyfos uděluje Bludný balvan, anticenu za „významné příspěvky ke klamání veřejnosti“. Cílem je diskreditovat jednotlivce a organizace, které podle klubu Sisyfos přispívají k „matení české veřejnosti“ a k rozvoji „blátivého způsobu myšlení“. Tuto cenu udělují „satirickou formou“. Je akceptovatelné v demokratické společnosti kohokoli zesměšnit. Problém je však v asymetrii prostředků: na jedné straně je skupina, která je známá a již je dán prostor v médiích, a na druhé straně je často jednotlivec, který nedisponuje stejnými možnostmi se bránit. Dalším aspektem, který lze v souvislosti s etikou zmínit, je osobní důstojnost a čest, která může být v očích „oceňovaných“ subjektů dotčena, zvláště když zároveň probíhá mediální kampaň namířená proti nim.¹⁸ Skeptikové si patrně neuvědomují, jak by se cítili, kdyby se něco podobného stalo jim.

Je otázka, zda způsob, jakým se kritici CIV snažili získat informace a jakým je zveřejnili, je korektní. Nejprve se pokusil novinář, který je členem klubu Sisyfos, získat informace prostřednictvím mailů obsahujících zaujaté otázky jako např. „Myslíte si, že přednášky o systému, který je nevědecký, založený na hypotetických předpokladech a jeho výsledky jsou velmi často mylné, jsou vhodné pro budoucí pedagogy?“ Zároveň se obrátil na Ministerstvo školství ČR s tvrzením, že „CIV připravuje přednášky z okultní pavědy“.

Další kritici CIV se obrátili na vedení univerzity s oznámeními. V těchto oznámeních je patrná stylizace autorů do role znepokojených občanů, kteří mají dobře míněnou starost o reputaci univerzity. Vyjadřují obavy, aby nebylo poškozeno dobré jméno školy. Upozorňují na „skutečnost“ propagace iracionálních metod na hranici korektnosti a za ní. Označení témat CIV za iracionální metody za hranicí korektnosti je podáno jako zcela samozřejmá věc, o které není třeba diskutovat.¹⁹

Pouze na základě názvu workshopů, nikoli osobní účasti, vykonstruovali kritici CIV představu o jejich obsazích a publikovali jejich kritiku v médiích. O typu těchto polemických článků jsme se zmínili již výše.²⁰ Na každé fakultě žurnalistiky je jednou z prvních informací,

¹⁸ Podrobný popis takové medializace lze nalézt např. v článku Ilony Manolevské, *Léčitelé podle Práva*, Meduňka, srpen 2007, s. 35. Charakterizuje ji následující postup:

1. předstírání seriózního zájmu o dané téma a zastírání skutečného záměru za účelem získání informací,
2. příslibení autorizace a následné nedodržení tohoto slibu,
3. publikace textu, jehož obsah je poskládán z informací vytržených z kontextu a použitých manipulativním způsobem překrucujícím skutečnost za účelem diskreditace dotazované osoby. K manipulaci slouží i použití vymyšlených výroků, vkládaných do úst dotyčného.

Tento postup upozorňuje na základní problém v současné žurnalistice: nejúspěšnější novináři jsou ti, kteří přinášejí zábavu a zesměšnění. Leoš Kyša v *Magazínu Právo* z 2.6.2007, s. 3, píše: „Celý text zmíněného článku jsem pojal jako bezbřehou legraci.“ Tento bulvární druh žurnalistiky apeluje hlavně na emocionální rovinu a senzacechtivost. Vyvážené a objektivní argumenty se neprodávají dobře, nepřitahují pozornost.

¹⁹ Za jedno z témat na hranici korektnosti byla označena waldorfská pedagogika. Ta je ovšem institucionalizovanou součástí pedagogické teorie i praxe. První škola založená na tomto přístupu vznikla již v roce 1919 ve Stuttgartu. V ČR je waldorfská pedagogika součástí akreditovaných programů pedagogických fakult, je např. jednou z otázek ke státní závěrečné zkoušce předmětu pedagogická způsobilost. Fungují katedry alternativní pedagogiky. Např. v Německu je waldorfská škola uznávána jako ekvivalent státních škol, a to i v oprávnění udělovat vysvědčení o maturitní zkoušce. Není tedy zřejmé, proč ji kritici CIV označují za metodu na hranici korektnosti.

²⁰ Do jaké míry polemika představuje etický problém, záleží na pravdivosti informací a úrovni manipulace v obsahu a stylu. Čtenář si může vytvořit vlastní názor přečtením článků o CIV, např.:

- Kyša, Leoš: *Budou učitelé učit děti podle znamení?* [Internet]. Sisyfos, 2.8.2007 [citováno 6.9.2007].

<http://www.sisyfos.cz/index.php?id=vypis&sec=1186081105> nebo

- Nosková, Věra: *Alternativně pracovat, alternativně žít* [Internet]. Týdeník rozhlas 35/2007 [citováno 6.9.2007]. http://www.radioservis-as.cz/archiv07/35_07/35vidi1.htm.

že zpravodajství a publicistika jsou rozdílné věci. Zpravodajství informuje, publicistika hodnotí. Články, které jsou zveřejňovány v rubrice zpravodajství, by neměly obsahovat osobní hodnocení, nebo dokonce podsouvat čtenářům vlastní či redakční názor. Pokud vezmeme článek Andrey Votrubové v iDNES jako příklad, už titul „Astrolog radil učitelům jak na žáky. Zaplatil mu stát” je tendenční. Místo aby článek objektivně informoval, obsahuje věty jako např. „Výchova školáků podle znamení zvěrokruhu zní jako špatný vtíp. Ministerstvo školství si to ale zřejmě nemyslí.“²¹

Albert Einstein nebyl skeptik

Na úvodní webové stránce klubu Sisyfos, pod článkem o CIV, je uveden následující citát Alberta Einsteina: „Dvě věci na světě jsou nekonečné: vesmír a lidská hloupost. I když s tím vesmírem si nejsem tak úplně jist.” Einstein, vedle jiných atomových fyziků a nositelů Nobelovy ceny jako např. Niels Bohr a Werner Heisenberg, nebyl skeptik; proto není jasné, proč se jeho výroky zaštiťuje skupina skeptiků. Einstein nebyl zaměřen materialisticky, ale spíše duchovně. Chápal, že věda a spiritualita nejsou dva vylučující se přístupy. Spjoval humanistické smýšlení a otevřenost v poznání. Bojoval proti „lidské hlouposti” reprezentované jednostranným pohledem materialismu. Toto je zřejmé z následujících výroků:

„Mé náboženství sestává z pokorného obdivu neomezeného vyššího ducha, který se odhaluje jako drobné detaily, které jsme schopni postřehnout svou chatrnou a vetchou myslí.“

„Vesmírná religiozita je nejsilnější a nejušlechtilejší vzpruhou pro jakékoli vědecké bádání.“

„Všechna náboženství, umění a vědy jsou větve stejného stromu.“

„Nejkrásnější, co můžeme prožívat, je tajemno. To je základní pocit, který stojí u kolébky pravého umění a vědy.“

„Věda bez víry je chromá, víra bez vědy je slepá.“

„Jediná opravdu cenná věc je intuice.“

„Technologický pokrok je jako sekera v ruce patologického zločince.“

„Kdokoli se odvažuje stavět sám sebe do role soudce na poli pravdy a vědění, ztroskotá na výsměchu bohů.“

„Večírek, na němž jsou všichni zajedno, je ztracený večer.“

Paradoxní pozice skeptiků

V některých případech jsou výroky skeptiků dobře odůvodněné. Například tvrzení, že se mezi léčiteli vyskytují šarlatáni, by se odvážil popírat jen málokdo. Stejně tak je pravda, že přibývá excentrických kultů i náboženského fanatismu, jimž lze čelit za pomoci střízlivé racionální analýzy. Tento text by v žádném případě neměl být chápán jako apoteóza všech alternativních

²¹ Votrubová, Andrea, *Astrolog radil učitelům jak na žáky. Zaplatil mu stát* [Internet]. IDNES.cz, 5.9.2007 [citováno 6.9.2007]. http://zpravy.idnes.cz/astrolog-radil-ucitelum-jak-na-zaky-zaplatil-mu-stat-f97-domaci.asp?c=A070830_114719_domaci_anv.

praktik či hnutí. V takovém případě by totiž obhajoval i skupiny, jež opakovaně a zjevně působí psychické i materiální škody, k nimž patří například scientologie, Aum Shinrikyo, Raëlism, Order of the Solar Temple, Heaven's Gate, Unification Church, Harold Camping's Rapture a velké množství známých i méně známých hnutí. Stejně tak zde neobhajují řadu apokalyptických a reakčních náboženských sekt, které odmítají vědu a kombinují zjednodušené a doslovné výklady Bible s nacionalistickými postoji a nadšením pro zbraně.

Nejen tyto, ale i všechny další skupiny, instituce a praktiky by měly být pečlivě zkoumány. Klíčové otázky přitom vždy zní:

1) kde narýsovat linii mezi neškodnými snahami, jež jsou chráněny náboženskou svobodou, a praktikami, jež zjevně ohrožují členy dané skupiny či společnost jako celek?

2) kdo by měl tuto linii narýsovat?

3) co by se mělo podniknout, jestliže je takové ohrožení nepochybné?

Nalézt odpověď na tyto otázky je složité, neboť do značné míry závisí na naší filosofické pozici. Pokud skeptici provádějí pečlivý výzkum na tomto poli a poskytují dobře podložené a diferencované informace, poskytují tak společnosti cennou službu. Argumentace skeptiků však až příliš často zahrnuje zveličování, předpojatost a logická pochybení. Ze samotné skutečnosti existence řady podivných kultů nevyplývá, že veškeré úsilí o duchovní přesah a vyjasnění základních aspektů bytí náleží do stejné škatulky.

Fakt, že některé alternativní metody nefungují, nelze zobecnit do podoby závěru, že nefungují všechny. Např. tvrzení, že existují podvodníci v oblasti přírodní medicíny, odpovídá skutečnosti. Nevyplývá z něj však, že jsou podvodníky všichni praktikující přírodní medicíny.²² Západní medicína jako celek rovněž není zpochybňována jen proto, že jsou v jejích řadách nekompetentní lékaři, a k uzavírání nemocnic nebo zákazu chirurgie není přistupováno pouze na základě faktu, že dochází k chybám při operacích.²³ Problém skeptické argumentace spočívá v neopodstatněné generalizaci, která je hnací silou snahy zastavit veškeré alternativní přístupy.

V jednání a postojích ČKS Sisyfos tak tkví jistý fundamentální paradox. Na jedné straně využívají základní právo občanů demokratické společnosti, a to vyjádřit jakýkoliv názor, argument či kritiku. Na druhé straně se však totéž právo snaží upírat ostatním. Tvrzení, že některá témata jsou na hranici korektnosti či mimo ni, vycházejí z implicitních předpokladů, že kritici CIV nebo jiné nespecifikované autority jsou autorizovány k vymezení správnosti a rozdělování témat na taková, jež je možno akceptovat pro diskusi na akademické půdě, a taková, jež nikoliv. Jelikož univerzity nabízejí vhodné prostředí k rozborům kontroverzních otázek, není důvod, proč by se CIV nemělo věnovat tématům, o kterých se veřejně diskutuje.

²² Taktéž nelze říci, že jen proto, že některé teorie nejsou (nebo zatím nejsou) prokázány, neměly by být diskutovány. Před 100 lety neexistovaly vědecké důkazy např. pro kvantovou fyziku a před dobou Kolumba a Magellana neexistovaly důkazy pro to, že Země je kulatá, ačkoliv Ptolemaios vytvořil mapu kulaté Země již okolo roku 140. Fenomény jako kulatá Země nebo kvantová fyzika nezačaly existovat poté, co byly dokázány. V současnosti stále existuje mnoho jevů, pro které nemáme vědecké důkazy, a pravděpodobně je neznámého mnohem více než známého. Představa, že něco najednou z ničeho nic začne existovat, až se objeví vědecké důkazy, je nesmysl.

²³ Podle evropské studie o zdravotnictví je pobytem v nemocnici poškozeno zhruba deset procent pacientů, ať už chybou diagnózou, změnou léků, jejich dávkováním nebo zpožděním léčby. Příkladem v ČR je nemocnice, kde pacienti voperovali endoprotézu do nesprávného kolena. Po zjištění chyby mu tvrdili, že ji také potřebuje (Pergl, Václav: *V nemocnici je poškozen každý desátý pacient*, Právo, 23.7.2007, s. 5). Dále k tomuto tématu viz např. Komárek, Stanislav: *Spasení těla: moc, nemoc a psychosomatika*, Mladá Fronta, Praha 2005.

Bylo by omylem ignorovat, nebo dokonce zakázat problematiku, která je běžnou součástí společnosti ve střeoevropském prostoru, ve kterém CIV působí. Téma, jako je gemmoterapie (léčba dětí přírodním způsobem), nemůže, jak píše jeden z autorů e-mailu, „zjevně překračovat hranici korektnosti“, protože na něm není nic, co by bylo v rozporu s jakoukoliv zákonnou nebo společenskou normou nebo dobrými mravy.

Závěr

Od dávných časů existují jednotlivci a skupiny, které se považují za vysoce vzdělané ve vědách nebo umění. Pokud všichni působí v prostoru, kde je zaručena svoboda projevu, nemusí vyvstat problém. Ten však nastane, když je domněnka o vlastních kvalitách spojena se snahou potlačit myšlení a aktivity jiných. Snahou kritiků CIV není podněcovat debatu, ale ukončit ji. Jako nástroje pro prosazení svých cílů používají vedení univerzity, státní kontrolní instituce a média. Reprezentují určitou část akademického života, která se domnívá, že existuje jediný správný názor a že ho mají právě oni. Není samozřejmé, že lidé potřebují jejich rady nebo vedení správným směrem. Lidé uvažují a rozhodují se samostatně. To se týká nejen akademické půdy, ale všech oblastí. V případě CIV to znamená, že studenti mají nejen právo být informováni o různých směrech myšlení, ale také schopnost rozeznat, co se hodí pro jejich budoucí činnost a co ne.

Pohled kritiků CIV by bylo možné přivítat jako příspěvek ke stále probíhající diskusi o povaze vědeckého zkoumání, pokud by nebylo jejich záměrem omezovat svobodu myšlení a projevu. Ačkoli lze kritiku respektovat, neztožňujeme se s ní již kvůli její výchozí netoleranci a nedostatku otevřenosti. Skeptici se snaží realitu vymezit pouze na materiálně zkoumatelnou, tzn. jen na to, co je hmatatelné, měřitelné, viditelné nebo slyšitelné, a to jen v rámci jimi zvoleného paradigmatu.

Pokud přijmeme možnost nepředpojatého vnímání přírody a lidské existence v ní, zjišťujeme, že jsme vystaveni mnoha faktorům a podrobeni různým zkušenostem, které se do rámce skeptiků nevejdou. V této souvislosti si připomeňme tezi C. G. Junga, že „skutečné je to, co působí“. Fakt, že někdy nerozumíme tomu, *jak a proč* něco působí, nás sice může znejišťovat, ale neměl by být důvodem odsunutí daného objektu zkoumání z našeho zorného pole.

Naší představou je věda obsahující všechny perspektivy, skeptickou nevyjímaje. Potřebujeme rovnováhu a racionální debatu bez politického a ideologického podtextu. Bylo by jen přínosem, kdyby se více neutrálních vědců zabývalo studiem alternativních přístupů, aniž by se museli obávat ekonomického nebo ideologického tlaku. Neměli by se bát ztráty reputace, jestliže zkoumají něco, co není zahrnuto do hlavního proudu.²⁴

²⁴ Tento text je založen na případě CIV, a analyzuje tudíž jen některé aspekty spojené s činností ČKS Sisyfos. Pro hlubší porozumění rozsahu působení této organizace je třeba podrobnějšího výzkumu. V tomto kontextu by bylo zajímavé zabývat se i aspekty, které nejsou nebo jsou jen povrchně zmíněny na jejich webových stránkách; např. povahu této organizace, základ, na kterém je postavena, její roli ve vědě a společnosti a její spojení s akademickou a politickou mocí, jež podporuje skeptické myšlení. Pozornost by mohla být zaměřena na důkladnější studium metod a strategií, jejichž prostřednictvím ČKS Sisyfos a jeho příznivci posilují postavení jejich způsobu myšlení ve společnosti a potlačují konkurenční prostředí.

Apendix 1

Seznam modulů nabízených Centrem Inovativního Vzdělávání na Palackého Univerzitě v Olomouci (2005-2007)

90 WORKSHOPŮ TEMATICKY ROZDĚLENÝCH DO 10 MODULŮ

Internacionalizace

Současný pravicový extremismus v ČR prožitkem
Učím se anglicky, ale stydím se mluvit! ...

Praktické rady budoucím učitelům, řešení problémů

Jak získat vzájemný respekt učitel - žák
Nesahej si na život! ...

Příprava na globalizaci

Know-how, jak má škola napsat grantový projekt
Genderově korektní přístup k výběru učiva ...

Individuální přístup k pomoci jiným, začlenění minorit

Výuka vietnamských dětí v ČR
Multikulturalita na vlastní kůži ...

Environmentální výchova

Ekologická výchova v terénu, globální výchova
Ekologická hnutí, Pavučina, trvale udržitelný rozvoj ...

Zodpovědný přístup ke zdraví

Životní styl jako sebeobrana (alkohol - dobrý sluha, ale zlý pán)
Proč berou drogy? Práce P-centra ...

Kreativita ve škole

O neživé přírodě živě: Umíte ještě vykresat oheň?
Vražda v muzeu aneb uličníci před obrazy ...

Přístup k dětem podle individuálního psychického vývoje

Jak působí na psychiku dětí reklama a násilí v médiích
Přínos waldorfské pedagogiky pro rozvoj osobnosti dítěte ...

Pomoc školám s implementací RVP a tvorbou ŠVP

Realizace učebních osnov dle RVP ZV
Zkušenosti ředitele pilotní školy ...

Jak přežít na univerzitě

Jak dobře psát, jak si zvolit téma, jak vytvořit dobrou prezentaci
Jóga: Psychohygiena ...